ตำราตะโพน

ขุนสำเนียงชั้นเชิง (มล โกมลรัตน์)

พิมพ์เป็นอนุสรณ์
เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ
นายสมพงษ์ นุชพิจารณ์
ณ เมรุวัดตรีทศเทพ
วันอังคารที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๓๕

ตำราตะโพน

ขุนสำเนียงชั้นเชิง (มล โกมลรัตน์)

พิมพ์เป็นอนุสรณ์
เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ
นายสมพงษ์ นุชพิจารณ์
ณ เมรุวัดตรีทศเทพ
วันอังคารที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๓๕

ตำราตะโพน

ขุนสำเนียงชั้นเชิง (มล โกมลรัตน)

เรียบเรียง

(ตีพิมพ์ครั้งแรกในวารสารศิลปากร ปีที่ ๕ เล่มที่ ๖ ฉบับเดือนเมษายน พ.ศ.๒๔๙๕)

คำนำ

เนื่องด้วยข้าพเจ้าได้รับคำสั่งเป็นทางราชการ ให้มีหน้าที่มาจดบันทึกโน้ตสากลให้ประกอบเข้าในหลักวิชาของตะโพน เพื่อรักษาไว้เป็นสมบัติของชาติสืบไป ด้วยวิชาของตะโพนแต่โบราณมา ยังมิได้มีท่านผู้ใดได้จัดเรียบเรียงทำตำราขึ้นไว้ให้เป็นหลักฐานประการใด โอกาสอาจไม่อำนวยให้ก็ได้ ในเมื่อข้าพเจ้าได้รับมอบให้ทำในการนี้ จึงได้จดบันทึกเพลงหน้าพาทย์และหน้าทับไว้เป็นจำนวนมาก พร้อมด้วยท่านกรรมการได้ประชุมตรวจสอบเห็นชอบด้วยแล้ว จึงได้จัดเขียนเป็นตำราขึ้นไว้ เพื่อประโยชน์ในทางการจักได้เจริญรอยตามให้ถูกต้องตามหลักวิชาของท่านบรมครูแต่ครั้งสมัยโบราณที่ได้สร้างขึ้นไว้

ในการที่ได้จัดเขียนเป็นตำราขึ้นได้จำต้องอาศัยโน้ตสากลมาดัดแปลงบ้างเพิ่มเติมบ้างโดยให้มีเครื่องหมายเข้าประกอบ ด้วยเสียงของตะโพนนั้น ผิดแผกแตกต่างกันกับสำเนียงของเครื่องดนตรีทั้งหลาย ฉะนั้นจึงได้จัดโน้ตขึ้นเป็นแบบใหม่มาบันทึก จึงบรรลุผลสำเร็จได้โดยละเอียด

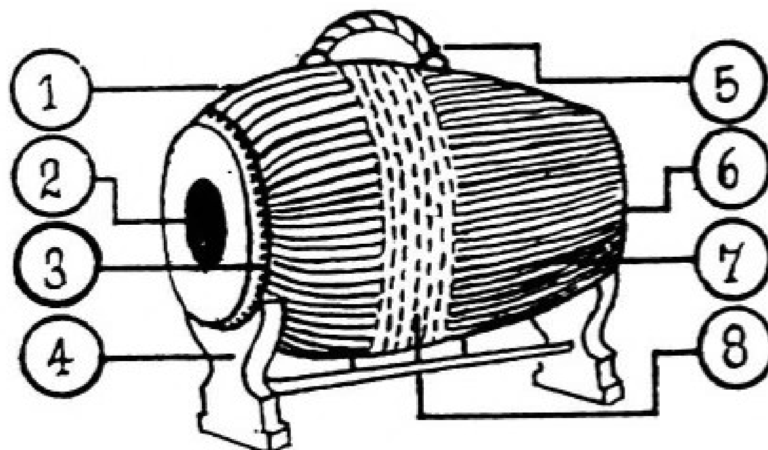
ด้วยเครื่องหมายต่าง ๆที่ได้คิดค้นมาประกอบเข้าในโน้ตนั้นๆ เป็นที่เหมาะสมกันกับสำเนียงของตะโพน ที่มีอยู่ตามจำนวนเสียงโดยครบถ้วน ทั้งนี้ข้าพเจ้าขอท่านผู้ที่ทรงคุณวุฒิได้โปรดอภัย เมื่อเห็นเป็นการขาดตกบกพร่องประการใด ขอท่านกรุณาช่วยแก้ไขเพิ่มเติมไว้ เพื่อวัฒนธรรมของชาติสืบไป

ขุนสำเนียงชั้นเชิง

กล่าวด้วยลักษณะของตะโพน

ตะโพน เป็นเครื่องหนัง ทำเป็นรูปกลมยาวประมาณ ๒ ศอก ตัวหุ่นทำด้วยไม้สักหรือไม้ขนุน มีหนังขึงตึงทั้งสองด้าน ด้านขวาเรียกว่า**หน้าเท่ง** กว้างประมาณ ๑๐ นิ้ว ขึงด้วยหนังโคหรือหนังเลียงผา ด้านซ้ายเรียกว่า**หน้ามัด** ขนาดย่อมกว่าหน้าขวาเล็กน้อย ขึงด้วยหนังลูกโค หน้าตะโพนทั้งสองนี้ ต้องอาศัยหนังเรียดสอดไส้ในไส้ละมานเพื่อเร่งรั้งขันให้ตึงเสมอกันโดยรอบ ตรงกลางหน้าด้านขวาของตะโพนมีรักทาไว้เป็นวงกลม ซึ่งมีความประสงค์ให้ผู้เล่นพอกข้าวสุกบดผสมขี้เถ้า เพื่อถ่วงหน้าตะโพนให้ต่ำลงและให้ได้เสียงที่ต้องการ ส่วนหน้าซ้ายก็เช่นกัน มีรักทาไว้เป็นวงกลมแต่ย่อมกว่า ถ้าหากเสียงสูงเกินไปก็ให้ติดข้าวแต่น้อยทั้งมีแท่นหรือเท้ารองรับกำชับตั้งตะโพนไว้ ดังจะได้เห็นภาพตัวอย่างต่อไปนี้

ภาพตะโพน

๑. ตัวตะโพน	๒. หน้าเท่ง	๓. ไส้ละมาน	๔. เท้าตะโพน
๕. หูหิ้ว	๖. หน้ามัด	๗. หนังเรียด	๘. รัดอก

วิธีผสมข้าวกับขี้เถ้า

วิธีผสมข้าวกับขี้เถ้า ให้ใช้ขี้เถ้าไม้กิ่งมะพร้าว หรือกิ่งปาล์ม บดให้ละเอียด อย่าให้แข็งหรือเหลวเกินไป ต้องการให้นิ่มนวลพอดี ด้วยข้าวที่แข็งหรือเหลวนั้นทำให้เสียงตะโพนมึนไป ไม่มีกังวาน ส่วนข้าวที่บดนั้นให้ได้พอดีตะโพนจะได้มีเสียงชัดที่ต้องการ และยังมีอีกวิธีหนึ่ง ให้ใช้ขนมปังปอนด์ผสมกับน้ำแต่พอควร บดบี้ให้ดีดังกล่าวแล้ว ก็ใช้ได้เช่นกัน แต่แห้งเร็วกว่าโดยที่ไม่มีเชื้อเค็มผสม ส่วนวิธีที่จะติดในหน้าตะโพนนั้น ติดทีละน้อย แผ่บางๆ ให้เต็มวงดำ และเพิ่มให้มากขึ้นทีละน้อย แล้วตีทดลองฟังดู ให้ได้เสียงเท่งโดยชัดจึงจะเป็นเสียงที่ถูกต้องตามหลักของเสียงตะโพน

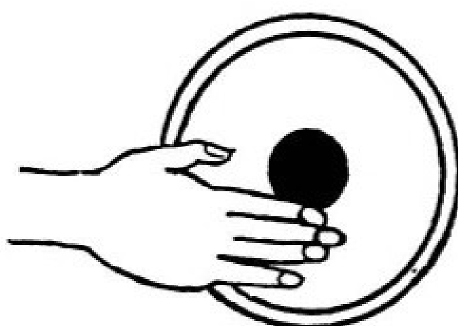
การปฏิบัติตะโพน

การตีตะโพน ให้นั่งขัดสมาธิตั้งตัวตรง เท้าซ้ายให้ยันไว้กับเท้าของตะโพนภายใน เท้าขวาให้เกี่ยวกำชับไว้ที่เท้าตะโพนภายนอก เพื่อบังคับตะโพนมิให้เคลื่อนที่ได้ ในส่วนมือซ้ายและขวาที่จะต้องปฏิบัติในหน้าที่ โดยอาศัยนิ้วทั้งสี่ คือ นิ้วก้อย, นิ้วกลาง, นิ้วนาง, นิ้วชี้ ใช้นิ้วทั้ง ๔ ตีลงที่ริมในหน้าของตะโพน ให้ได้เสียงโดยถูกต้องตามทำนองของเสียงที่ได้วางไว้เป็นหลักวิชาดังจะกล่าวอธิบายในต่อไปนี้

ภาพแสดงการตีตะโพนตามลำดับเสียง

๑. **เสียงเท่ง** ตีเปิดมือในหน้าเท่ง ให้ได้มีเสียงกังวาน

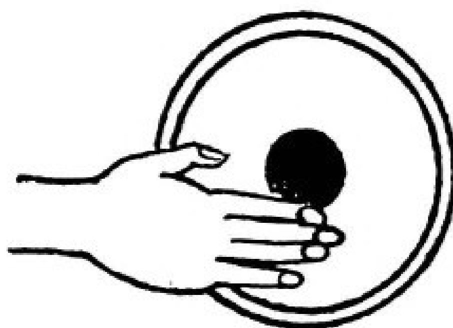
โน้ตเสียงเท่ง

มือขวา

๒. เสียงถะ ตีกดมือในหน้าเท่ง ห้ามเสียงมิให้มีกังวาน

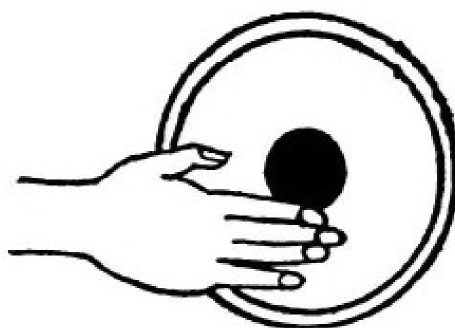
โน้ตเสียงถะ

มือขวา

๓. เสียงเทิด ตีเปิดมือในหน้าเท่ง แล้วห้ามเสียงทันที

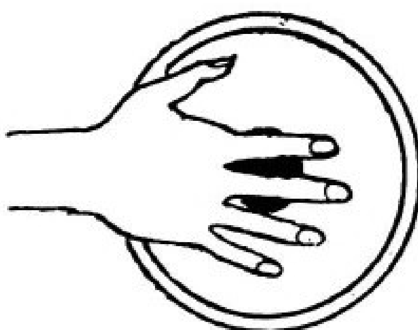
โน้ตเสียงเทิด

มือขวา

๔. เสียงป๊ะ กางนิ้วทั้งห้าตีโดยแรง ใช้ต้นฝ่ามือลงก่อน แล้วสะบัดปลายนิ้ว ห้ามกำชับเสียงไว้ทันทีมิให้มีกังวาน

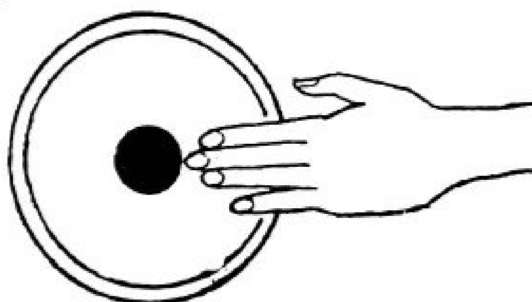
โน้ตเสียงป๊ะ

มือขวา

๕. เสียงติง ตีเปิดมือในหน้ามัด ให้มีเสียงกังวาน

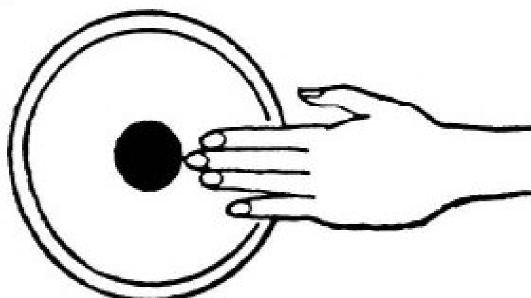
โน้ตเสียงติง

มือซ้าย

๖. เสียงตุ๊บ ตีกดมือในหน้ามัด ห้ามเสียงมิให้มีกังวาน

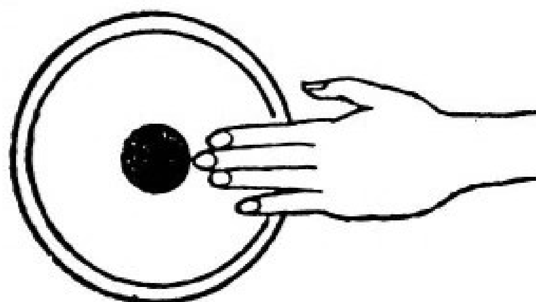
โน้ตเสียงตุ๊บ

มือซ้าย

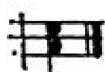
๗. เสียงตึด ตีเปิดมือในหน้ามัด แล้วห้ามเสียงไว้ทันที

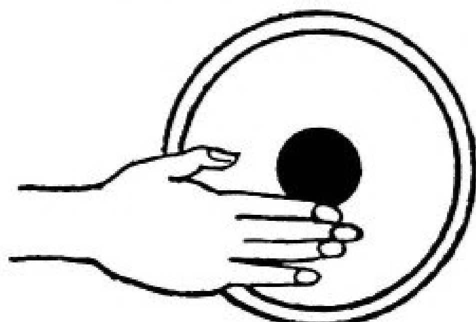
โน้ตเสียงตึด

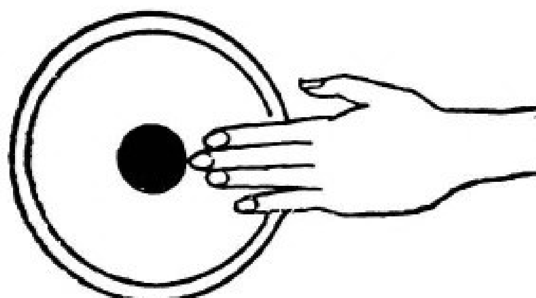

มือซ้าย

๘. เสียงพริง ตีเปิดมือพร้อมกันทั้งสอง แต่มือขวาในหน้าเท่งให้ประคบประคอง
เสียงไว้แต่เบา ๆ

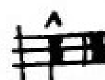
โน้ตเสียงพริง

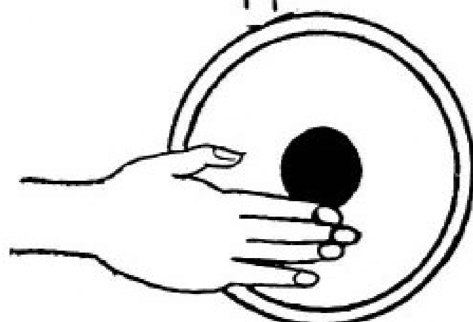

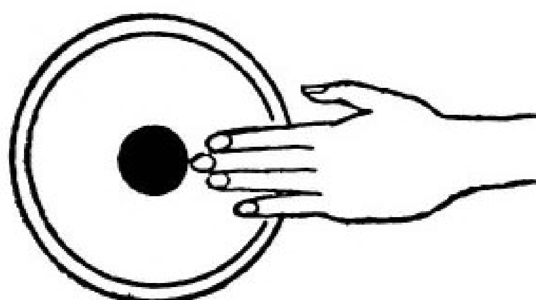

มือขวา มือซ้าย

๙. เสียงเพริ่ง ตีพร้อมกันโดยแรง แล้วเปิดมือทั้งสองให้มีเสียงกังวาน

โน้ตเสียงเพริ่ง

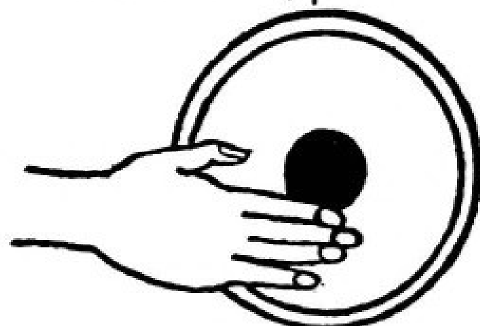

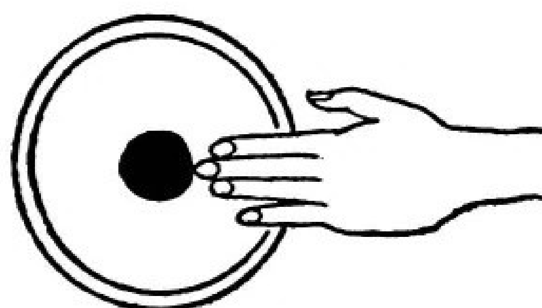
มือขวา มือซ้าย

๑๐. เสียงเพริด ตีพร้อมกันโดยแรง แล้วห้ามกำชับเสียงไว้พร้อมกันโดยด่วน

โน้ตเสียงเพริด

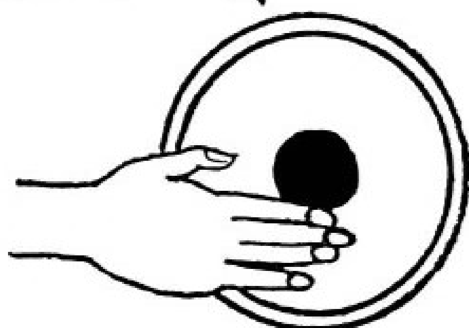
มือขวา

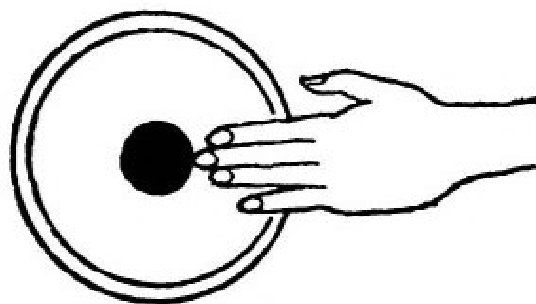
มือซ้าย

๑๑. เสียงผรึด ตีเปิดมือพร้อมกันทั้งสอง แต่มือขวาในหน้าทับเท่งให้เบาๆ แล้วห้ามกำชับเสียงไว้พร้อมกันทันที มิให้มีกังวาน

โน้ตเสียงผรึด

มือขวา

มือซ้าย

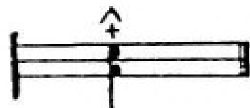
รวมหลักโน้ตตะโพน

เท่ง	ถะ	เทิด	ป๊ะ	ติง	ตุ๊บ	ติ๊ด	พริง	เพริ่ง	เพริด	ผริ๊ด
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

ต่อไปนี้ ยังมีเสียงตะโพนอีก ๑ เสียง คือเสียง **ปลั้ง** ด้วยเสียงปลั้งนี้เป็นเสียงตลกและโลดโผน เหมาะสำหรับใช้ในบทเพลงบางชนิด คือเพลงหน้าพาทย์หรือเพลงเร็ว เพราะเพลงทั้งสองชนิดนี้มิได้มีกำหนดกฎเกณฑ์ไว้ในทำนองแต่อย่างใด ผู้แสดงปฏิบัติได้ตามใจชอบ แต่ต้องให้เหมาะสมไม่เคาะเขิน

ฉะนั้น จึงได้จัดเสียงปลั้งนี้ไว้เป็นโน้ตพิเศษ ดังนี้ ;-

โน้ตเสียงปลั้ง

เสียงปลั้ง ให้ตีพร้อมกันทั้งสองมือโดยแรง มือซ้ายกางนิ้วทั้งห้าตีกดมือลงที่หน้ามัดห้ามเสียงมิให้มีกังวาน เช่นเดียวกันกับเสียงป๊ะ มือขวาตีลงในหน้าเท่ง ปล่อยเสียงให้มีกังวาน

ข้อมูลเพิ่มเติม : ประวัติ **ขุนสำเนียงชั้นเชิง** (มน โกมลรัตน์)

ขุนสำเนียงชั้นเชิง (มน โกมลรัตน์) เกิดเมื่อวันเสาร์ ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีมะเส็ง ตรงกับวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๓๖ ณ ตำบลวัดพิกุล ธนบุรี บิดาชื่อนวม มารดาชื่อสุ่น เริ่มเรียนหนังสือที่โรงเรียนวัดบางจาก จนอ่านออกเขียนได้

เมื่ออายุได้ ๑๐ ปี (พ.ศ.๒๔๔๖) เริ่มรับราชการเป็นมหาดเล็กเวรฤทธิ์หน้าที่พนักงานพิณพาทย์หลวง รับพระราชทานเบี้ยหวัดปีละ ๖ บาท นับเป็นข้าหลวงเดิมที่ถวายตัวต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มาตั้งแต่ครั้งยังดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช มีความสามารถทางดนตรี เล่นเครื่องตี เช่น ระนาด ฆ้องและกลอง ได้

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสวยราชสมบัติในปี พ.ศ. ๒๔๕๓ ได้เข้ารับราชการเป็นมหาดเล็ก พนักงานพิณพาทย์ รับพระราชทานเงินเดือนเดือนละ ๒๐ บาท ในปี พ.ศ.๒๔๖๐ อายุได้ ๒๔ ปี ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหมื่นสำเนียงชั้นเชิง เงินเดือน เดือนละ ๓๕ บาท แล้วเลื่อนเป็นขุนสำเนียงชั้นเชิงเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ รับพระราชทานเงินเดือน เดือนละ ๔๐ บาท ต่อจากนั้นจึงย้ายมาสังกัดกองเครื่องสายฝรั่งหลวง ในสมัยรัชกาลที่ ๗ อยู่ต่อมาจนกรมมหรสพเปลี่ยนมาเป็นกรมศิลปากร ก็ได้เป็นครูสอนดนตรีมาตลอด อาจารย์มนตรี ตราโมท เล่าว่า ขุนสำเนียงชั้นเชิงเป็นครูที่ดี เคยสอนนักดนตรีสากลมามากมายหลายคน อาทิ โฉลก เนตตสูตร, เมย์ เอื้อเฟื้อ, สังข์ อัตวาสี, และเอื้อ สุนทรสนาน เป็นต้น ในระหว่างปี พ.ศ.๒๔๗๙ - ๒๔๘๑ ที่มีการบันทึกเพลงไทยเป็นโน้ตสากลนั้น ขุนสำเนียงชั้นเชิงได้ร่วมมือเขียนตำราและโน้ตเพลงด้วยผู้หนึ่ง

ชีวิตครอบครัวของขุนสำเนียงชั้นเชิง มีน้องชายร่วมบิดามารดาชื่อ **มิ่ง โกมลรัตน์** ซึ่งก็เป็นนักดนตรีอยู่วงดุริยางค์สากล กรมศิลปากรเช่นเดียวกัน มีหน้าที่สีเชลโล สำหรับขุนสำเนียงฯเองนั้น แต่งงานมีภรรยาชื่อ **ทุเรียน** รับราชการเรื่อยมาจนถึงปี พ.ศ.๒๔๘๐ หลังจากที่ได้รับพระราชทานเหรียญจักรพรรดิมาลาแล้ว ในปี พ.ศ.๒๔๘๒ ก็หายสาบสูญไปจากกรมศิลปากร

ครูจำเนียร ศรีไทยพันธุ์ เล่าว่าสมัยแรกๆที่รับราชการอยู่ที่วงดนตรีไทยกรมประชาสัมพันธ์นั้น รู้ว่านายสมาน ทองสุโชติ เพื่อนคนหนึ่งที่ทำงานอยู่ด้วยกันนั้น เป็นศิษย์คนหนึ่งที่ได้ต่อมือฆ้องเพลงหน้าพาทย์ และหน้าทับกลองต่างๆ จากขุนสำเนียงฯ แล้ว ภายหลังนายสมานก็ยังมาถ่ายทอดให้กับครูจำเนียรอีกทอดหนึ่ง สมัยนั้นเคยเห็นท่านขุนสำเนียงฯดื่มเหล้ามาก บางวันก็พบท่านมานอนหลับอยู่บริเวณหน้ากรมประชาสัมพันธ์ ถนนราชดำเนิน ต้องช่วยกันอุ้ม เข้ามานอนข้างในกรม

ขุนสำเนียงฯ นั้น นับว่าเป็นบุคคลสำคัญยิ่งในเรื่องของการบันทึกเพลงไทยเป็นโน้ตสากลโดยเฉพาะโน้ตกลองและเครื่องมืออื่นๆในวงปี่พาทย์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๑ พระเจนดุริยางค์ เคยกล่าวปาฐกถาที่สยามสมาคม (เป็นภาษาอังกฤษ) ถึงเบื้องหลังงานบันทึกเพลงไทย มีใจความตอนหนึ่งกล่าวถึงความยากลำบากในการคิดวิธีถ่ายทอดแนวทางในการบรรเลงเครื่องดนตรีต่างๆ มาเป็นโน้ตเพลง โดยเฉพาะตะโพน ซึ่งเป็นตัวสร้างปัญหามากที่สุดในการหาสัญญลักษณ์มาบันทึก เพราะสามารถปฏิบัติได้ถึง ๑๑ เสียงแตกต่างกัน พระเจนดุริยางค์ต้องใช้เวลาถึงประมาณปีกว่า จึงจะคิดโน้ตตะโพนทั้งหมดออกมาได้ โดยแก้ปัญหาเรื่องลดจำนวนโน้ตห้าเส้นของสากลเหลือเพียงสามเส้น เพราะใช้เป็นตัวแทนหน้าเท่ง (หน้าใหญ่) และหน้ามัด (หน้าเล็ก) โดยบันทึกเสียงของแต่ละหน้าอยู่ระหว่างเส้นโน้ต หน้าเท่ง เสียงต่ำอยู่ช่วงล่าง และหน้ามัด เสียงสูงกว่าอยู่ช่วงบน หากจะเล่นด้วยกันก็บันทึกทั้งสองหน้าในลักษณะโน้ตขั้นคู่เสียง แล้วคิดหาเครื่องหมายกำกับโน้ตระบุเสียงตะโพนที่มีชื่อเรียก

ต่างกันไป ดังได้แสดงเอาไว้ในตำราตะโพนข้างต้น

พระเจนดุริยางค์ ได้กล่าวเพิ่มเติมอีกว่า เมื่อแก้ปัญหาการบันทึกโน้ตเช่นนี้ได้แล้ว ก็ได้ถ่ายทอดความรู้นี้ให้แก่ลูกศิษย์ที่จะต้องรับผิดชอบในการบันทึกโน้ตตะโพนอย่างจริงจังต่อไป ซึ่งในที่นี้หมายถึงขุนสำเนียงฯนั่นเอง ซึ่งเป็นผู้ที่พระเจนดุริยางค์ภาคภูมิใจมาก ในการที่ขุนสำเนียงฯได้สานต่อความรู้ของท่านโดยการคิดรวบรวมความรู้เรื่องโน้ตตะโพนนี้ไว้เป็นตำรับตำราเผยแพร่อย่างเป็นทางการในเวลาต่อมา โดยเฉพาะการนำเอาลีลาหน้าทับตะโพน ทั้งที่ใช้บรรเลงในเพลงเรื่องและเพลงหน้าพาทย์มารวบรวมเข้าไว้อย่างชนิดฝากฝีมือการบันทึกโน้ตและหนทางของการบรรเลง พระเจนดุริยางค์ถึงกับเอ่ยปากชื่นชมงานตะโพนนี้ไว้ในบทปาฐกถาของท่าน

แบบฝึกหัด

บทที่ ๑

(ตีลาเรียบ ๆ โน้ตตัวละ ๑ จังหวะ)

จังหวะช้า

๑.

๒.

๓.

๔.

๕.

๖.

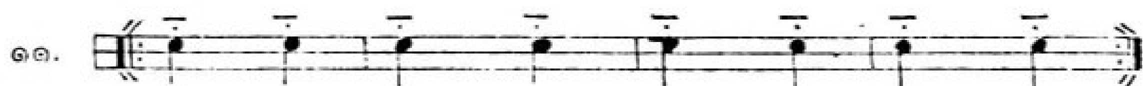
๗.

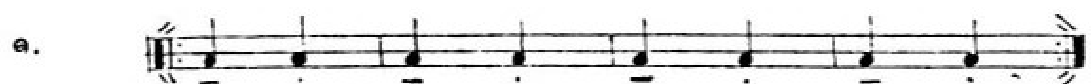
๘.

แบบฝึกหัด

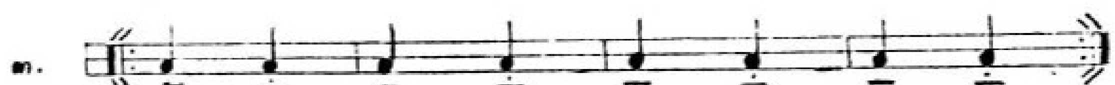

แบบฝึกหัด

๑.

๒.

๓.

๔.

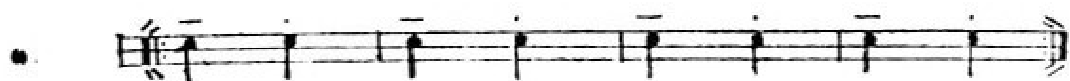
๕.

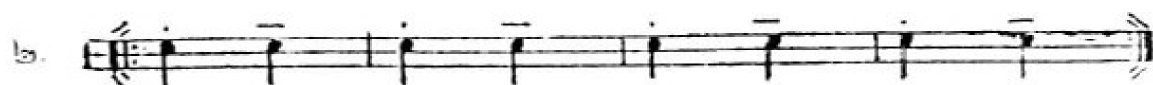
๖.

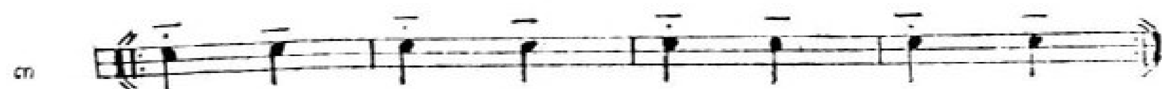
๗.

๘.

แบบฝึกหัด

๑.

๒.

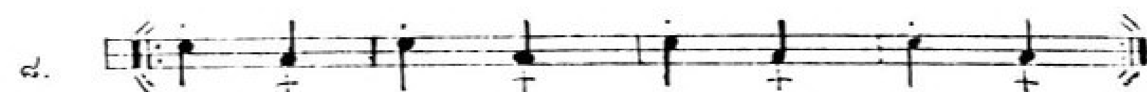
๓

๔.

๕.

๖.

๗.

๘.

แบบฝึกหัด

๑.

๒.

๓.

๔.

๕.

๖.

๗.

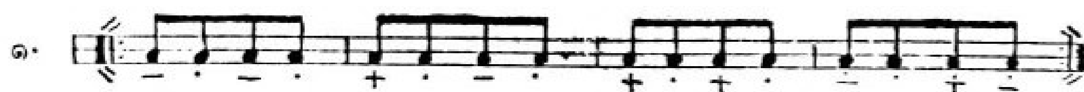
๘.

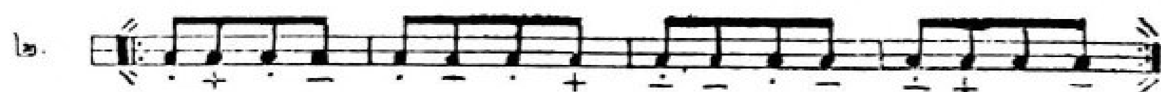
แบบฝึกหัด

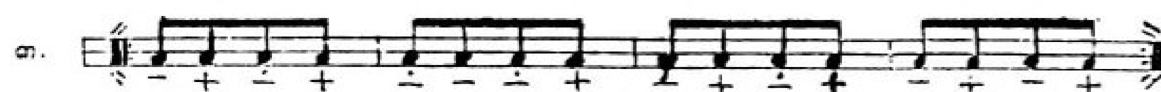
บทที่ ๒

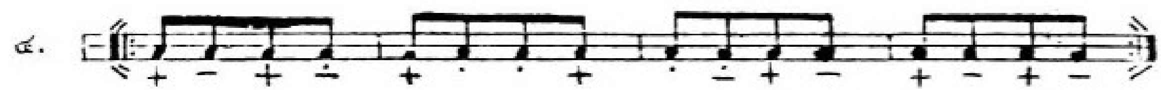
(ถี่ถาเรียบ ๆ โน้ต ๒ ตัว ต่อ ๑ จังหวะ)

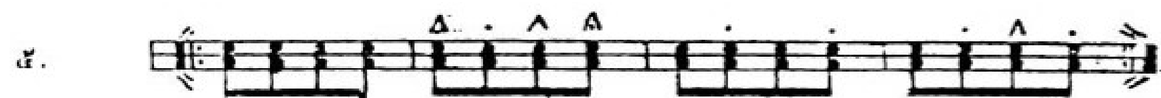
จังหวะปานกลาง

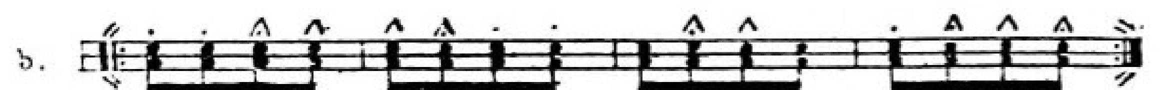
๑.

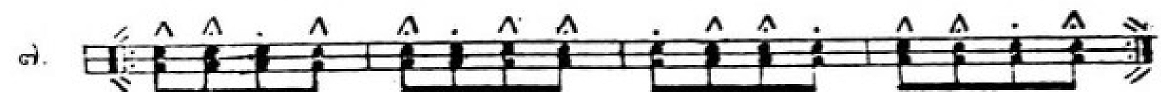
๒.

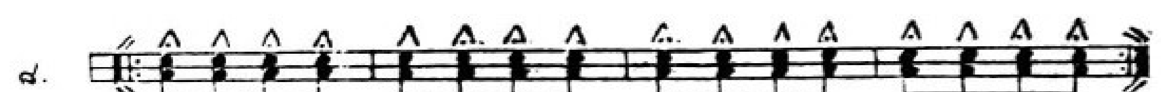
๓.

๔.

๕.

๖.

๗.

๘.

แบบฝึกหัด

๙.

๑๐.

๑๑.

๑๒.

๑๓.

๑๔.

๑๕.

๑๖.

แบบฝึกหัด

บทที่ ๓

จังหวะปานกลาง (ตีดาสลับกัน)

๑.

๒.

๓

๔.

๕.

๖.

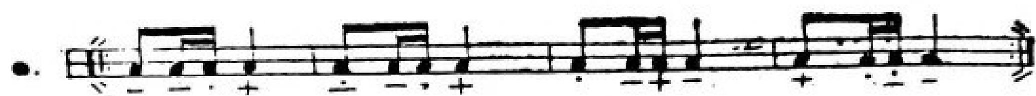
๗.

๘.

แบบฝึกหัด

บทที่ ๔

จังหวะเร็วปานกลาง (ตีตามลำดับและกระรั้น)

๑.

๒.

๓.

๔.

๕.

๖.

๗.

๘.

แบบฝึกหัด

บทที่ ๕

(ตีตาต่าง ๆ กัน)

๑.

๒.

๓.

๔.

๕.

๖.
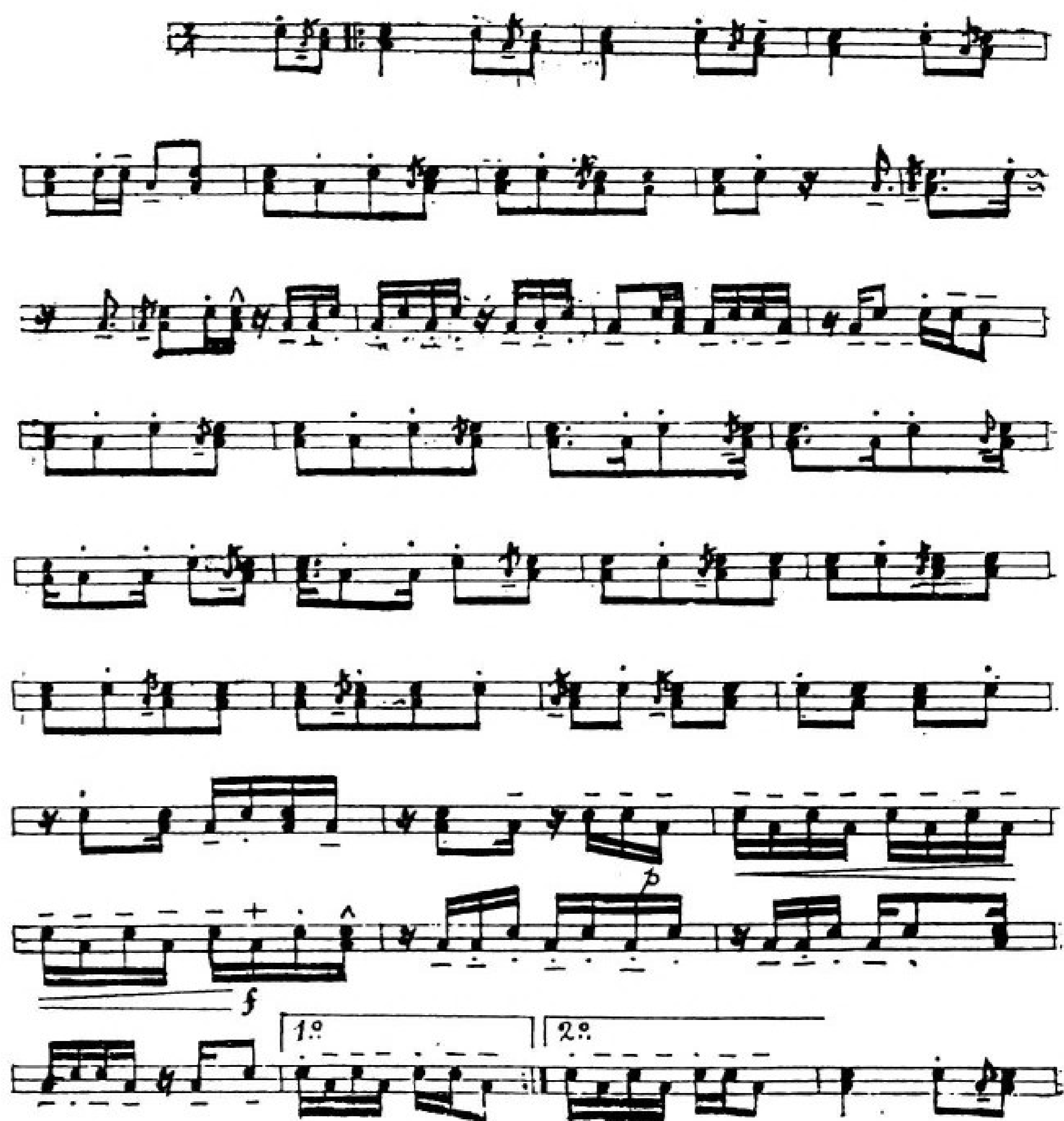
๗.

๘.
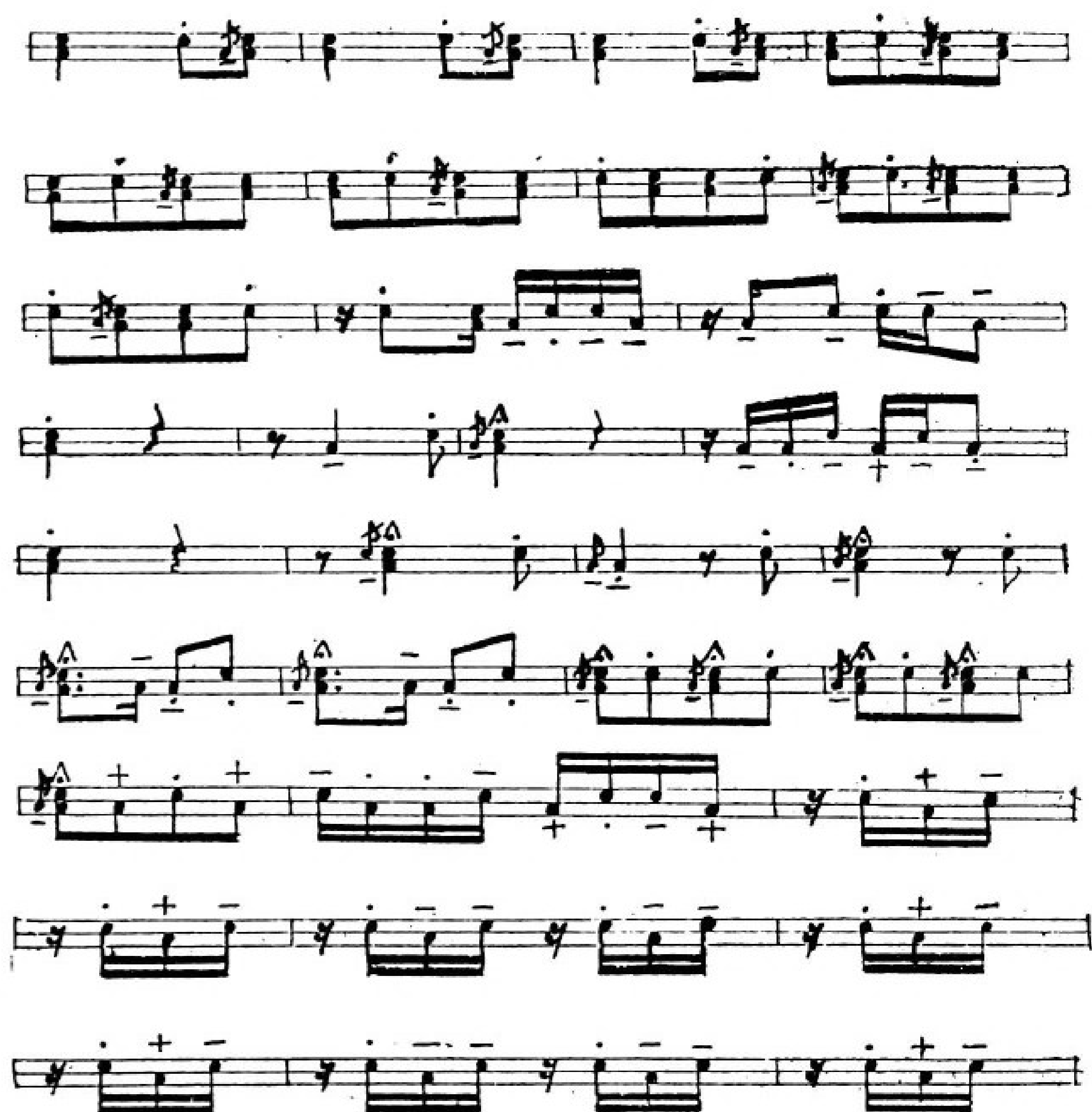
แบบฝึกหัด

บทที่ ๖
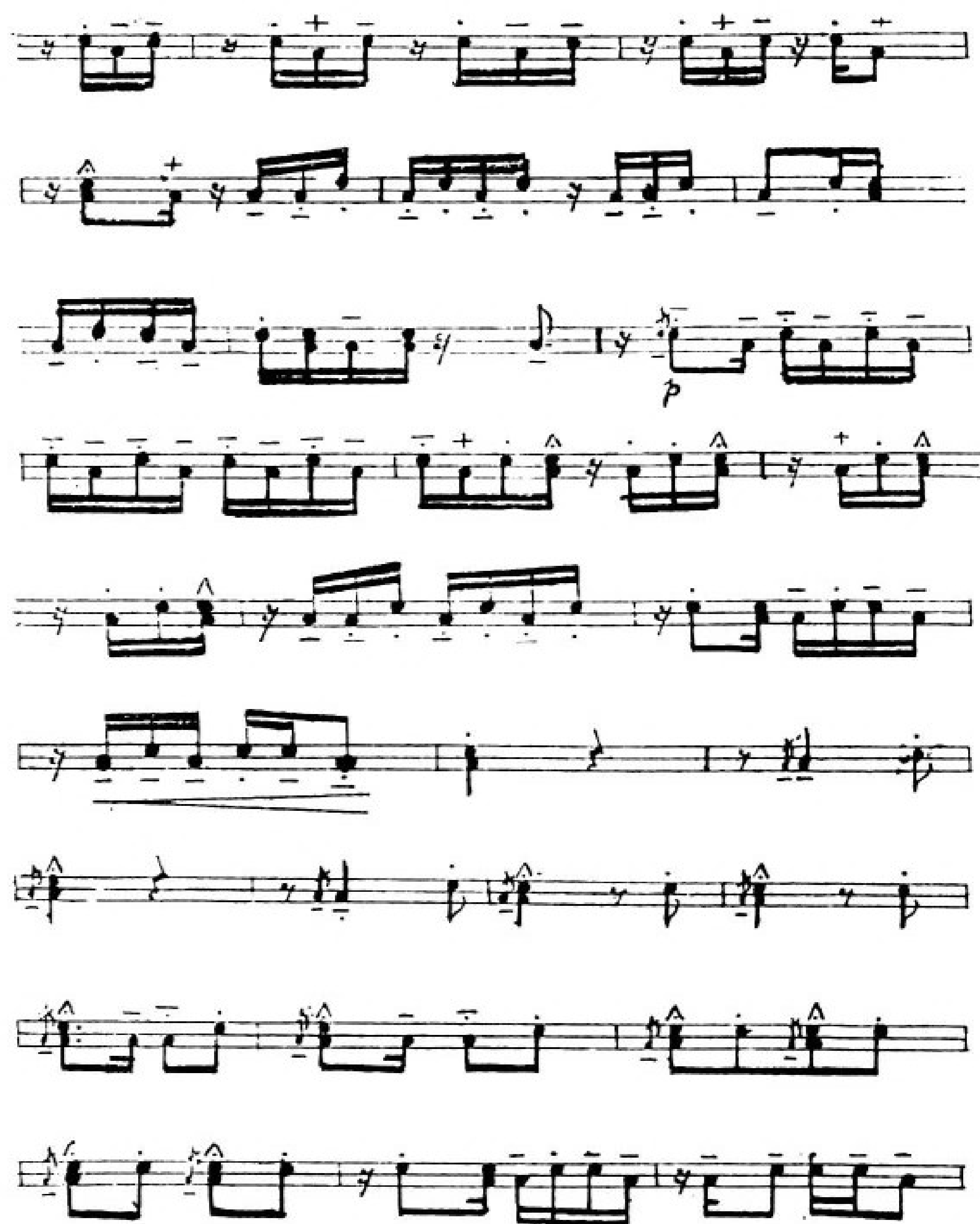
(ลีลาต่าง ๆ กัน)
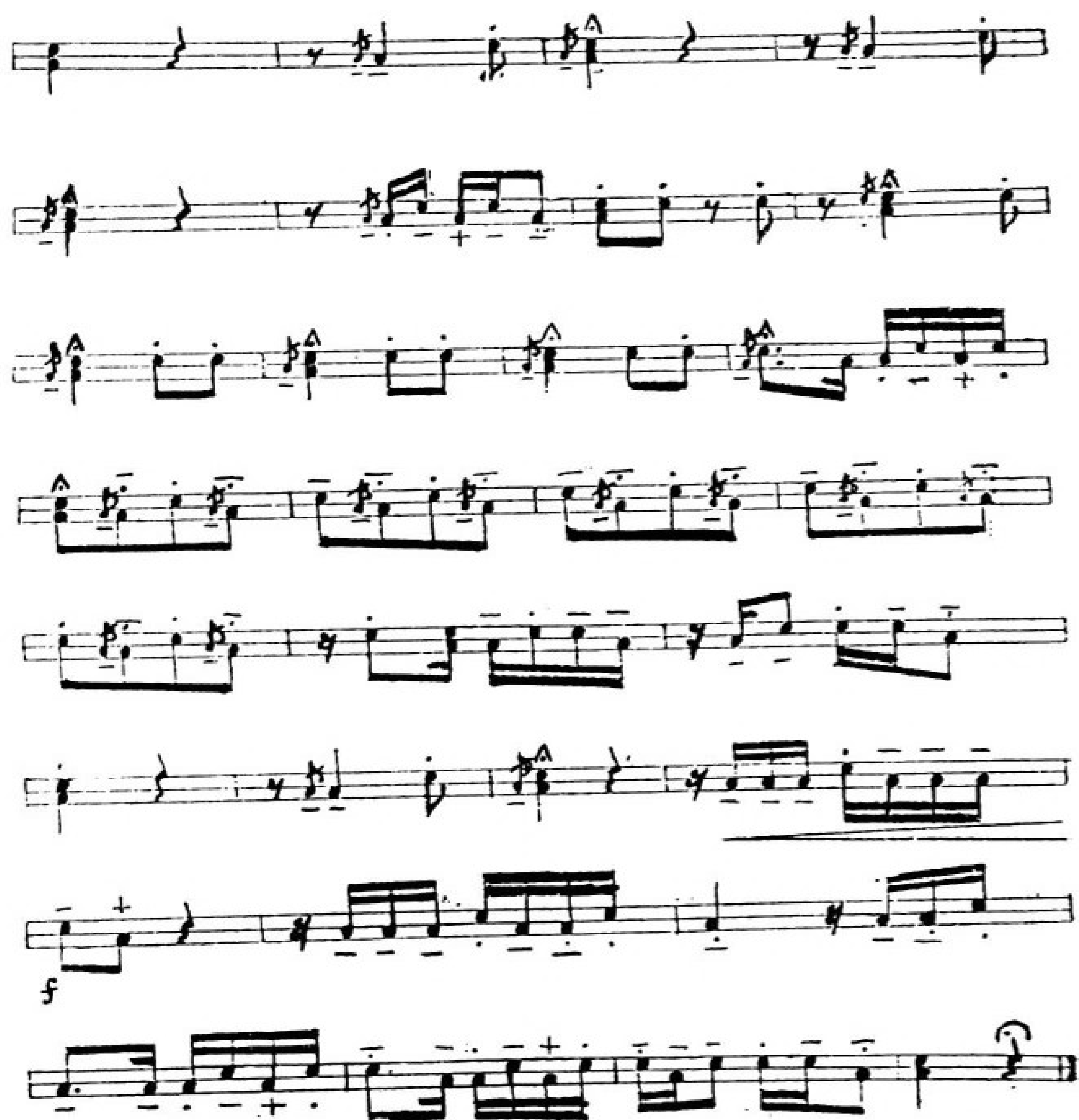

แบบฝึกหัด (ต่อ)

แบบฝึกหัด (ต่อ)
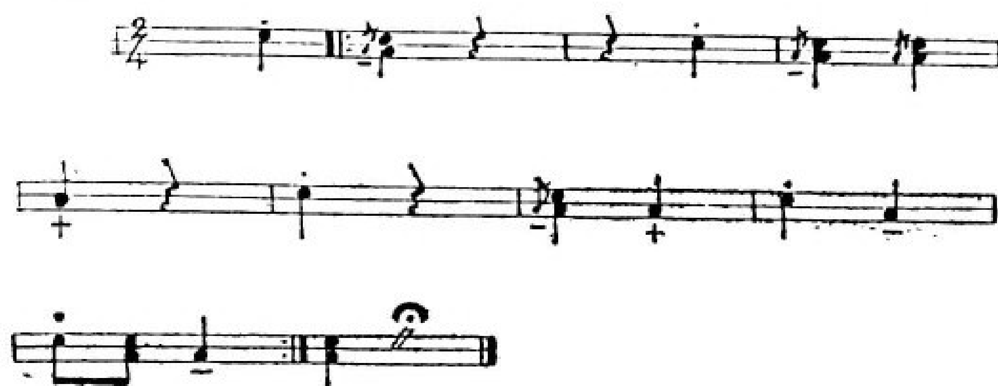

แบบฝึกหัด (ต่อ)

๒๒
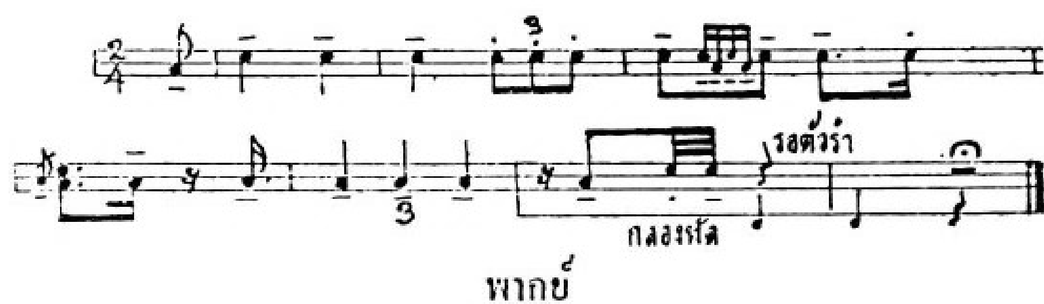
เพลงพระยาโศก

จังหวะช้า
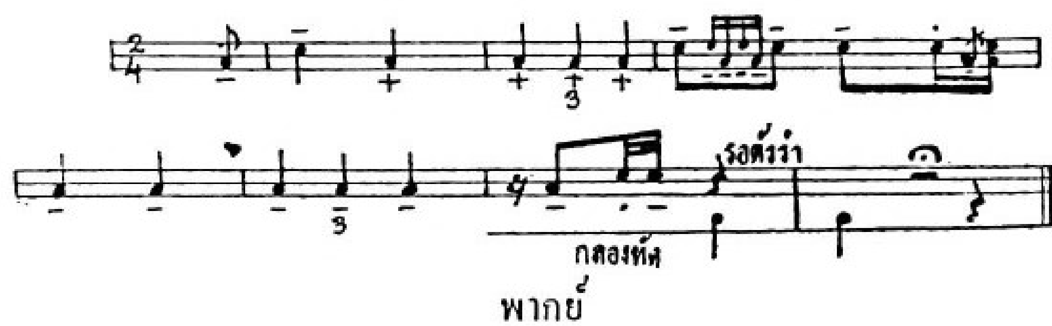

เพลงพากย์โขน

จังหวะตามใจ
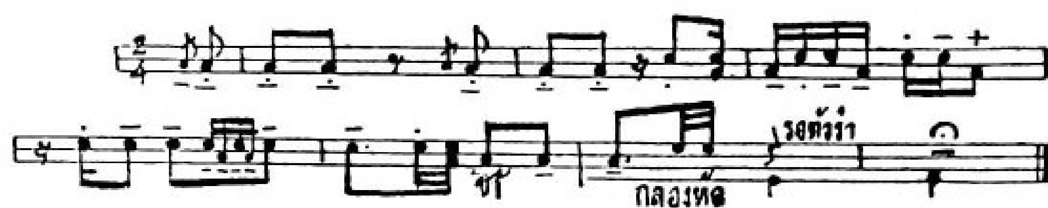

พากย์

จังหวะตามใจ

พากย์
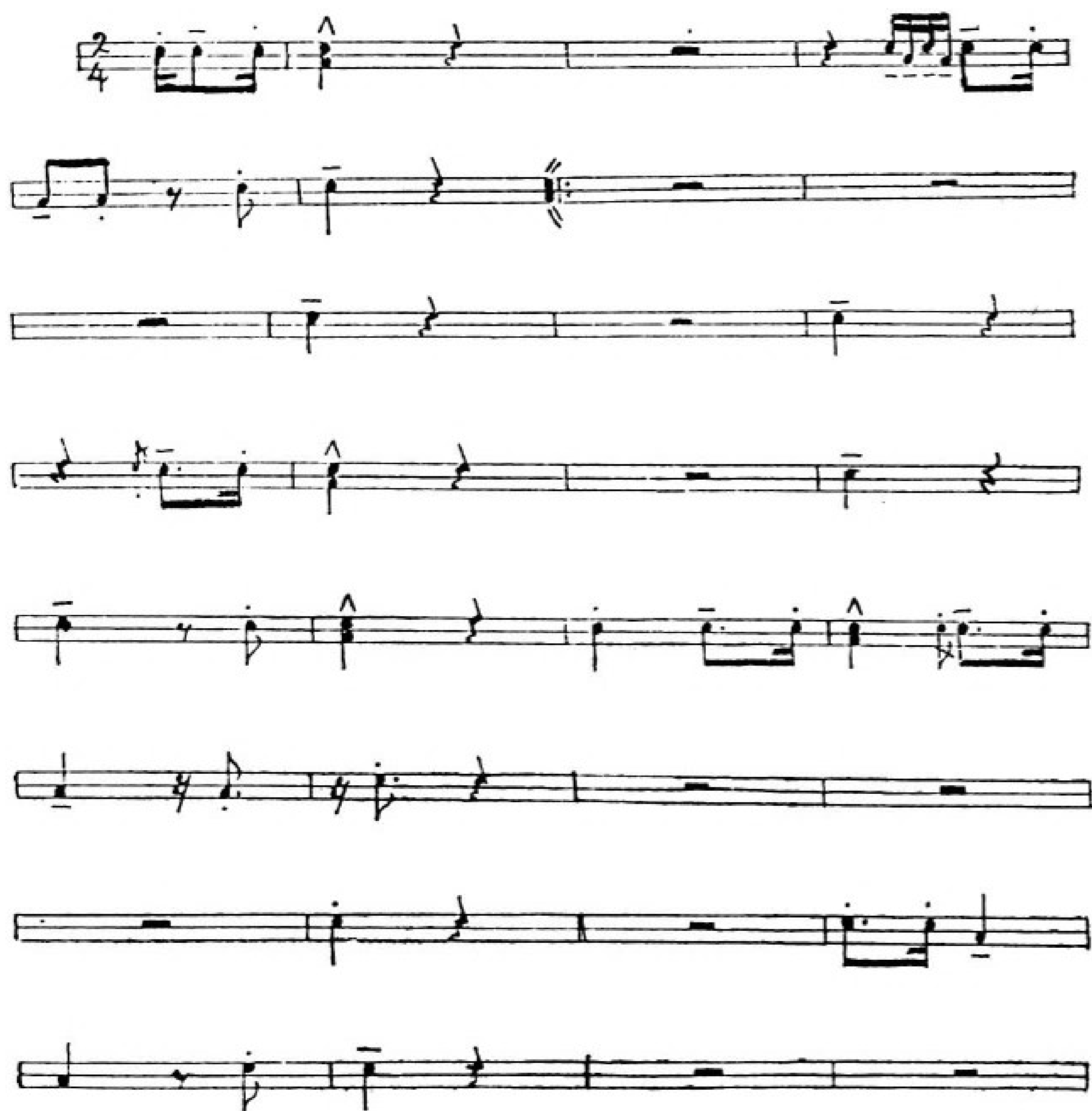
จังหวะเร็ว
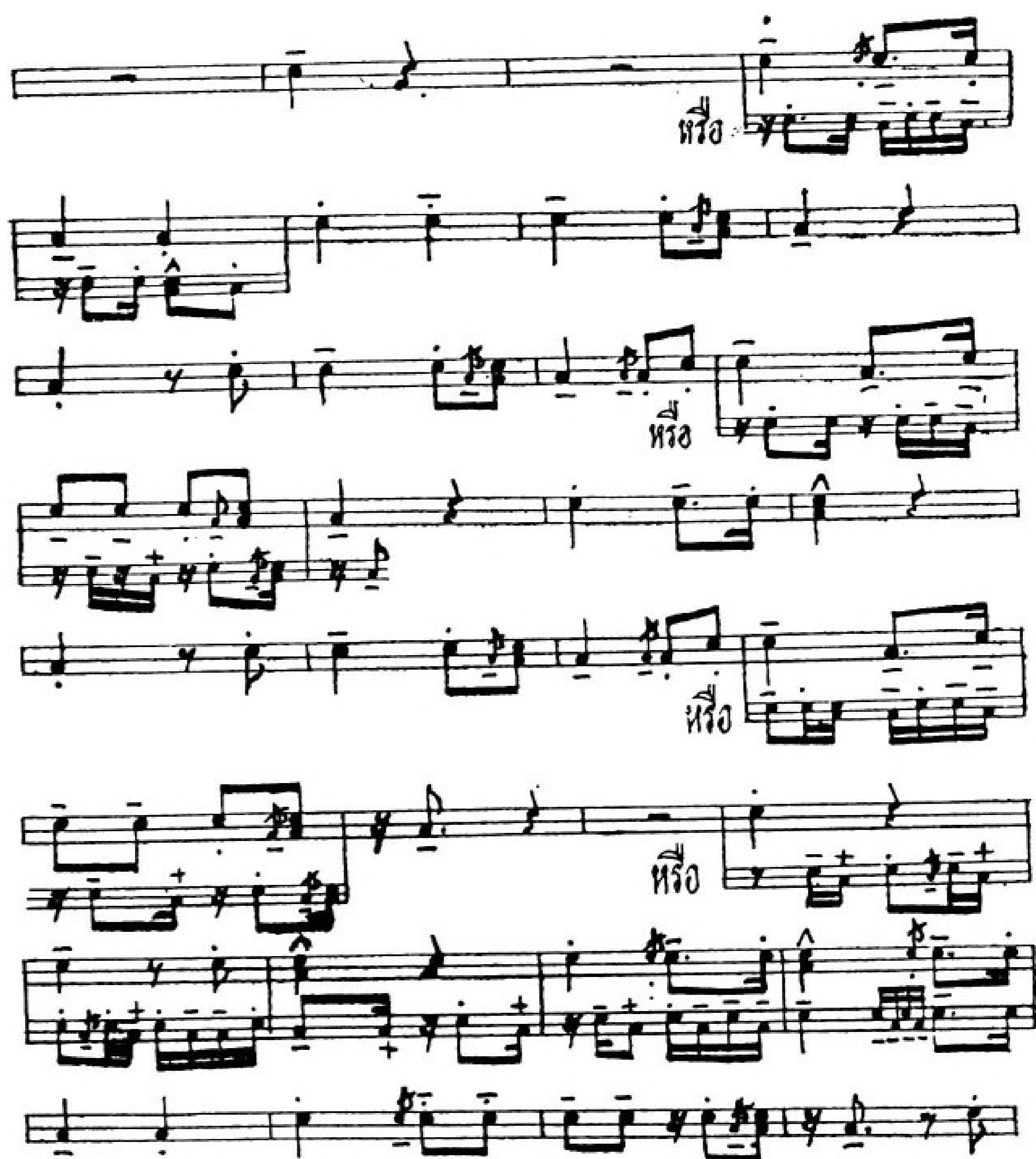

เพลงสาธุการ

(เฉพาะแนวตะโพน)
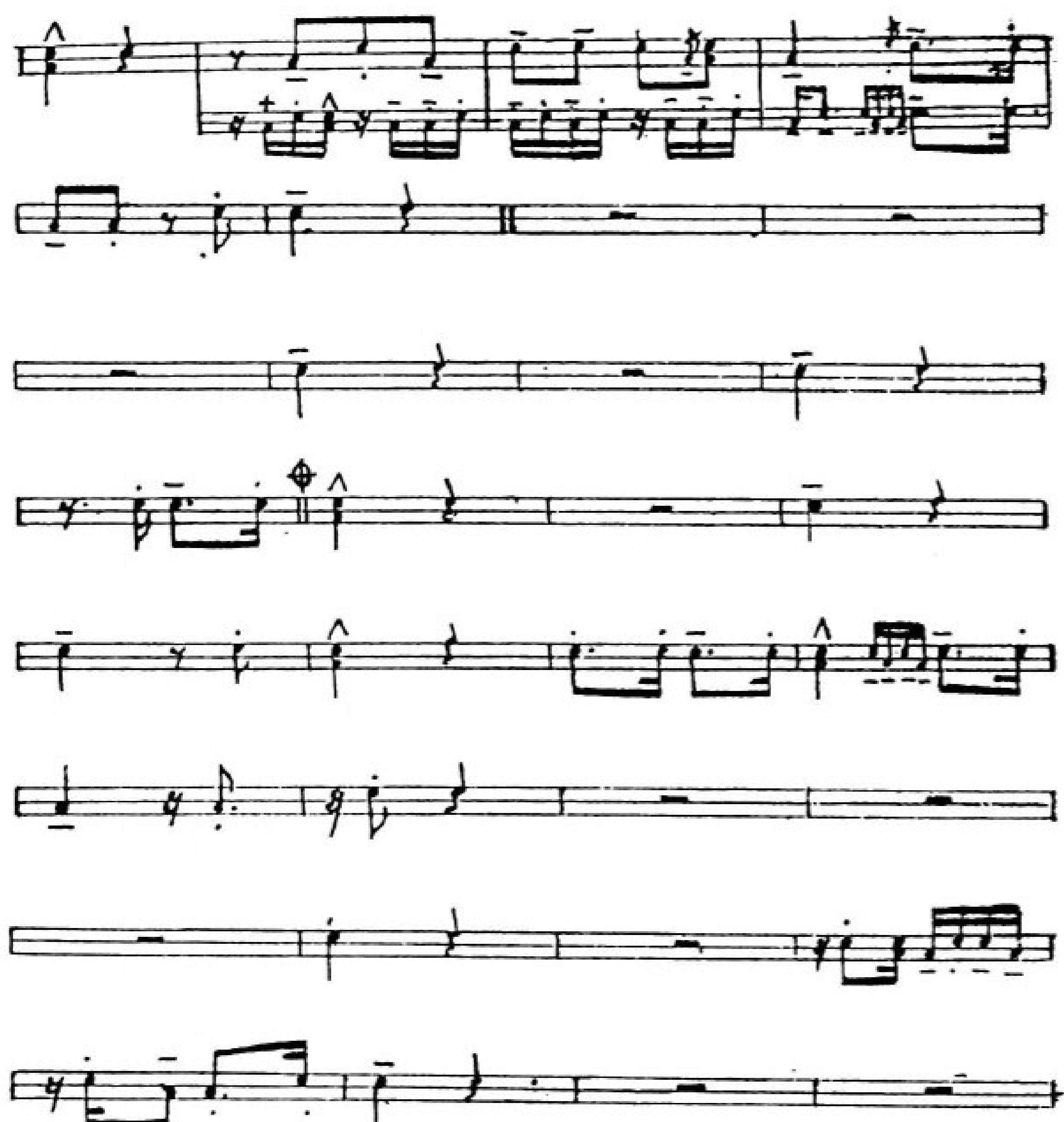
จังหวะปานกลาง
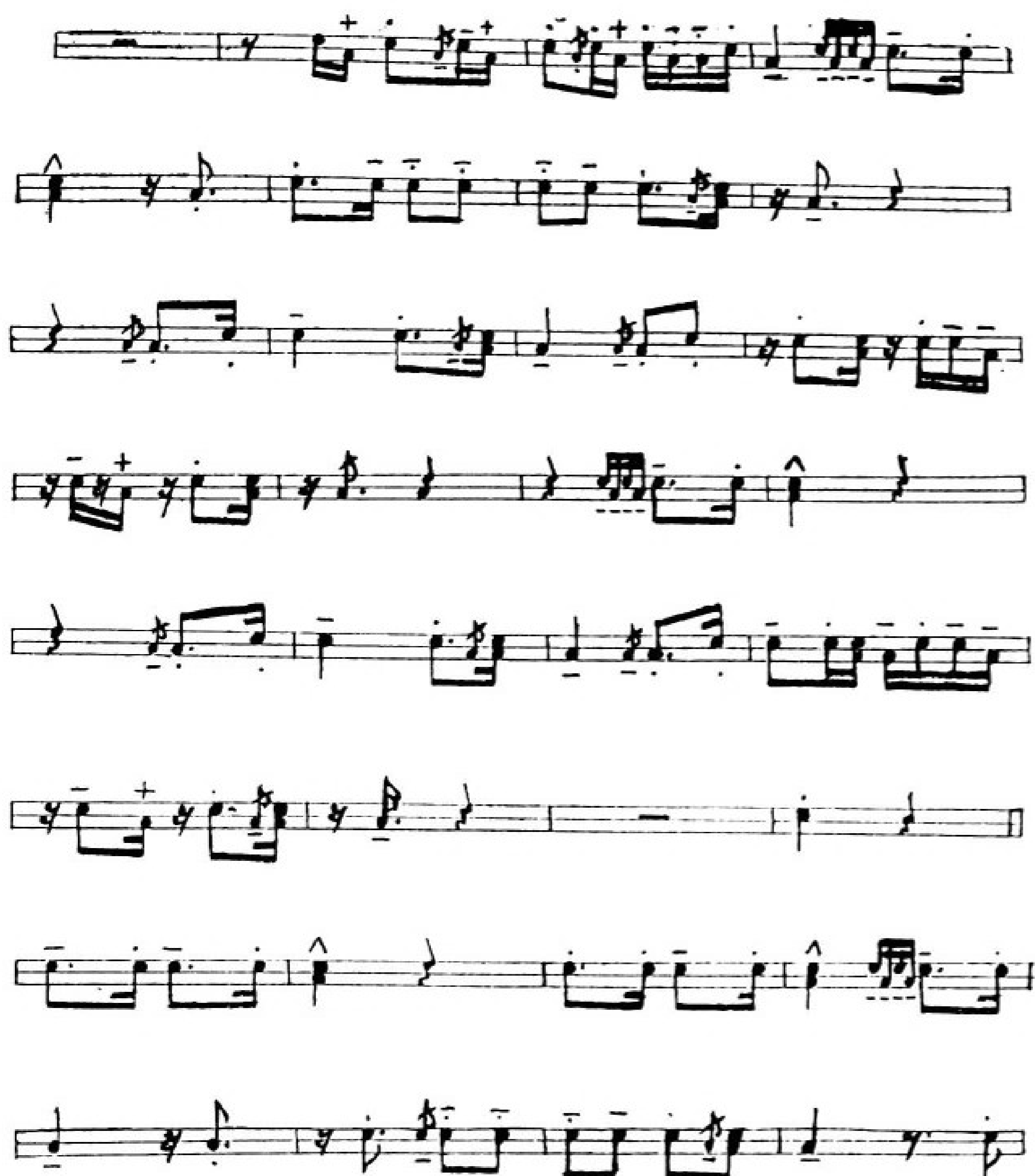

เพลงสาธุการ (ต่อ)
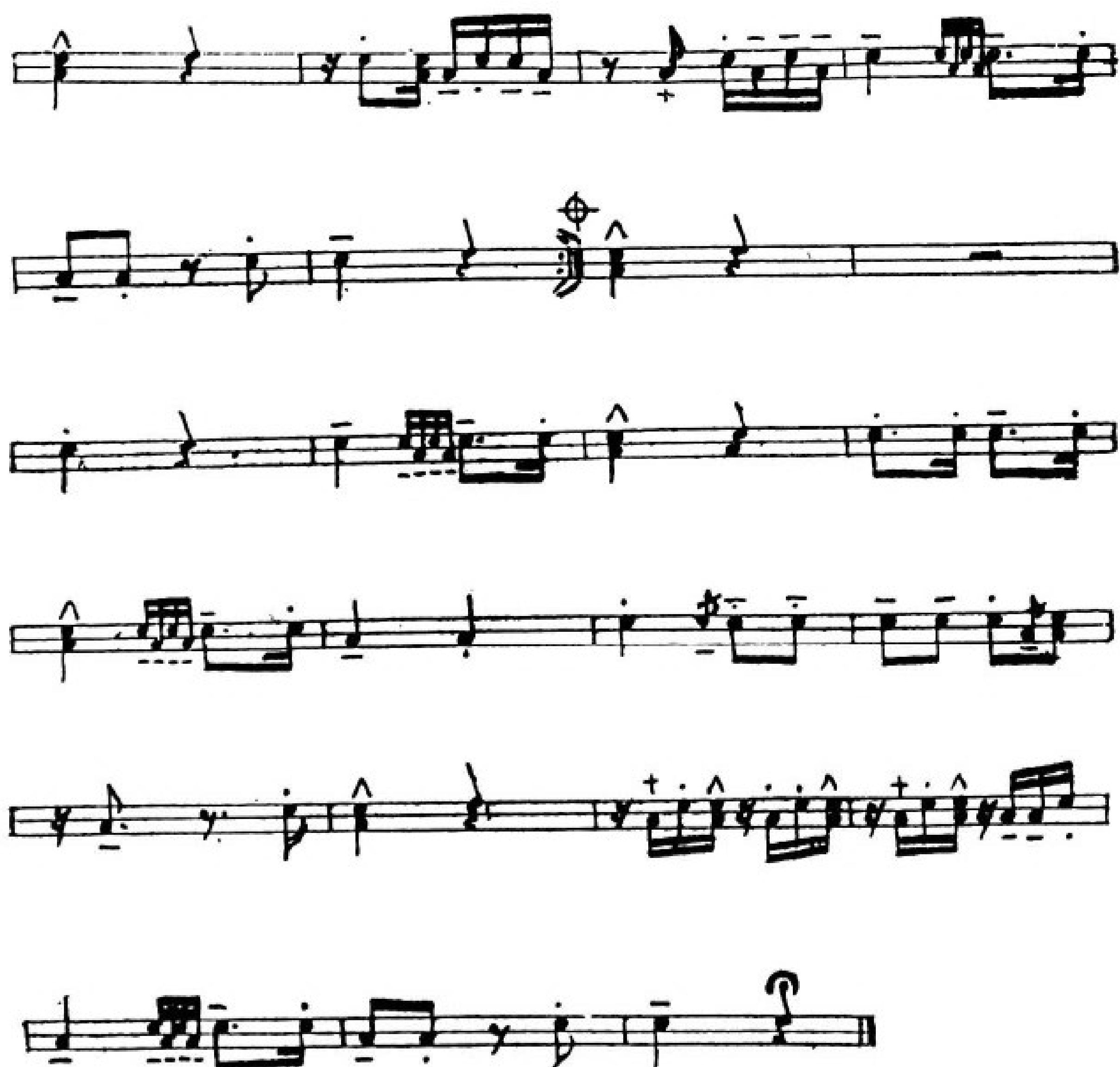

เพลงสาธุการ (ต่อ)

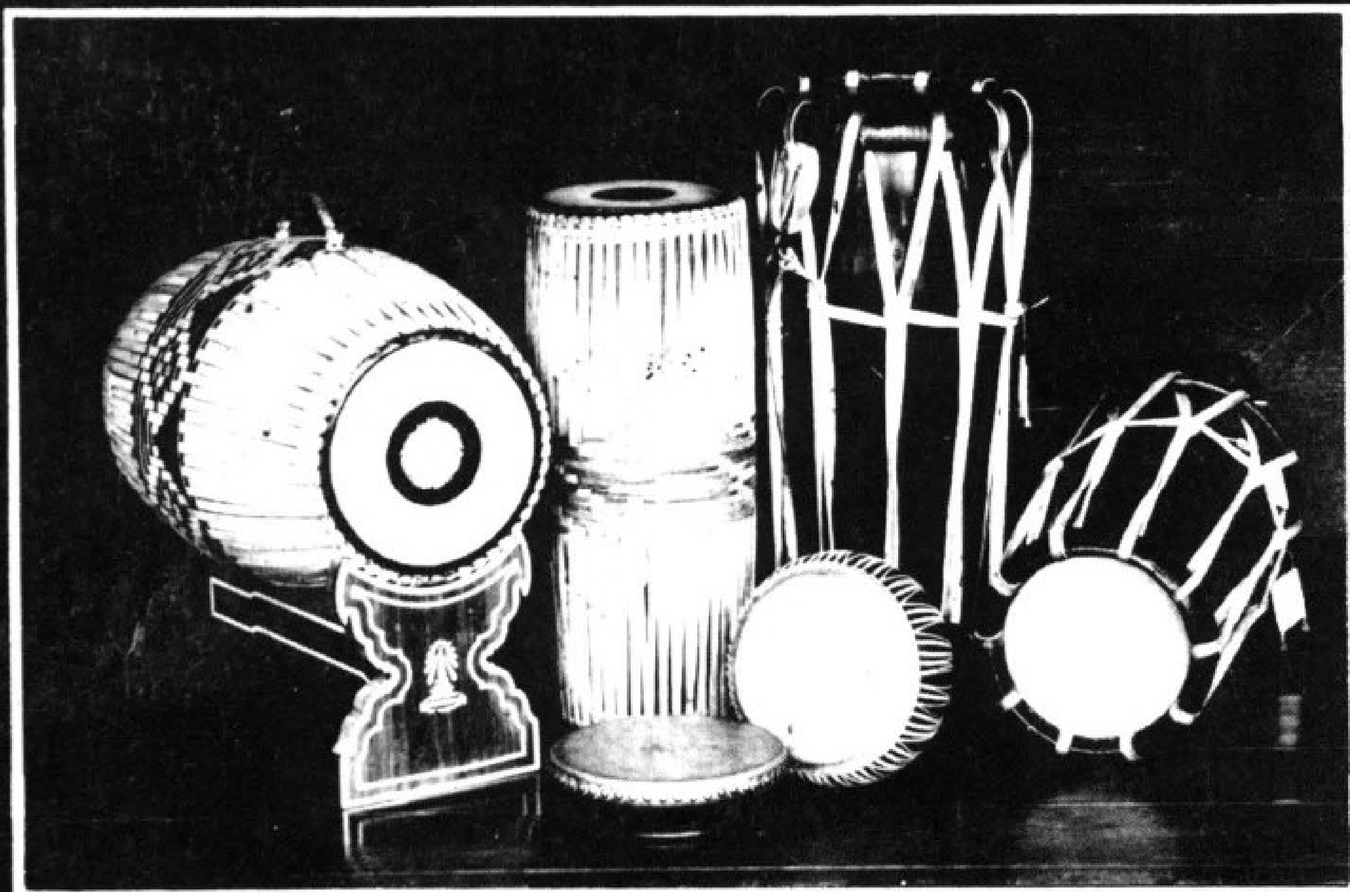

เพลงสาธุการ (ต่อ)

เพลงสาธุการ (ต่อ)

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์
๙๔๗ ถ. อรุณอมรินทร์ เขต บางกอกน้อย กทม. ๑๐๗๐๐
โทร. ๔๑๑-๑๕๒๓, ๔๑๒-๖๕๕๒
นายธีระ เจียรดิษฐ์อาภรณ์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา